

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
кафедра країнознавства та туризму
Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця»
Асоціація в'їзних туроператорів України
Інститут досліджень діаспори

ФОРТИФІКАЦІЇ В ТУРИЗМІ: ПОТЕНЦІАЛ, СТАН, ПРОМОЦІЯ, ІННОВАЦІЇ

Матеріали
міжнародного науково-практичного інтернет-семінару
Київ, 23 квітня 2021 р.

УДК 338.48(477)(082)
Ф80

Фортифікації в туризмі: потенціал, стан, промоція, інновації: Матеріали міжнародного науково-практичного інтернет-семінару (Київ, 23 квітня 2021 р.) – К.:ТОВ «Геопринт», 2021. – 154 с.

Рекомендовано до друку Вченою радою географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, протокол № 12 від 19 травня 2021 р.

Оргкомітет конференції:

Любіцева Ольга – д.г.н., професорка, завідувачка кафедри країнознавства та туризму КНУ імені Тараса Шевченка, *Новікова-Вигран Оксана* – генеральна директорка Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця», *Юхновець Марія* – президентка Асоціації в'їзних туроператорів України, *Винниченко Ігор* – к.г.н, доцент кафедри країнознавства та туризму КНУ імені Тараса Шевченка, директор Інституту досліджень діаспори, *Богарт Мартін* – професор Brussels Academy Language School (Бельгія), *Ганіч Анна* – директорка ТО «Anga Travel», *Гераймович Сергій* – директор КУ «Туристично-культурний інформаційний центр м.Коростень», *В`ялець Андрій* – заступник генеральної директорки з наукової роботи Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця» (*відповідальний секретар*), *Смирнов Ігор* – д.г.н., професор кафедри країнознавства та туризму КНУ імені Тараса Шевченка, *Швачко Андрій* – власник та директор ТА «Ендрю Тур»

Видання здійснено коштом добродія Івана Гуленка (Житомир)

ISBN 978-617-674-051-3

Збірка матеріалів міжнародного науково-практичного інтернет-семінару містить його програму та результати студіювань науковців, педагогів, аспірантів і студентів різних регіональних центрів, а також практиків туризму. У публікаціях висвітлюються та аналізуються питання потенціалу, стану та використання в туризмі фортифікації в Україні, реалій, викликів та перспектив фортець-музеїв, вітчизняного та зарубіжного досвіду промоції фортифікацій, інновацій як засобу популяризації фортифікацій, туристського потенціалу фортифікаційної спадщини світових війн.

ОГЛАВ

Програма семінару	7
-------------------------	---

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Фортифікації в Україні: потенціал, стан та використання в туризмі

Винниченко І. Фортифікації в туризмі як засіб збагачення та промоції країни.....	9
Сидорук А. Містичний потенціал України як перспектива розвитку в`їзного туризму.....	14
Лисенко В. Досвід проведення екскурсій по Київському укріпрованню.....	16
Дзівалтовський В. Від Клепаців до Видриці: мандрівка козацькими форпостами Приірпіння.....	18
Безручко Л., Безручко О. Перспективи розвитку фортифікаційного туризму у громадах Львівського району.....	22
Ганенко Ю., Винниченко І. Фортифікаційна спадщина Ф.Е.Тотлебена в Україні та її туристське освоєння.....	25
Гладкий О., Килівник В. Туристичний потенціал фортифікаційних споруд Немирівського скіфського городища – Великих валів.....	27
Мазуранчик З. Замок у Старому Збаражі. Історія побудови, функціонування та занепаду твердині.....	29
Андрєєва О., Лисенко В. Пішохідні маршрути півднем Тернопілля.....	32
Гапоненко А., Винниченко І. Фортифікації та їхнє використання в туризмі як ресурс розвитку громад Слобідської України.....	33
Бабюк Д. Архівні фотографії як джерело вивчення архітектури оборонних споруд Кам`янця-Подільського кінця ХІХ – початку ХХ століть.....	37
Калашник Є. Козацька фортифікація Поворскля як туристичний об`єкт (стан, проблеми, перспективи).....	39
Смирнов І., Цуй Д. Фортифікації Розточчя як ресурс українсько-польського транскордонного туризму.....	42
Пеняк П. «Лінія Арпада» як туристичний об`єкт.....	46

- Старосамбірщини у туризмі // История и культура на стыке эпох и цивилизаций: историко-культурное наследие как ресурс и результат развития общества: материалы междунар. науч.-практ. конф., посвященной 250-летию М.К.Огинского (25-26 сентября 2015). – Минск:ООО «Белнаучкнига»,2015. – С. 190-193.
3. Tendencies in World Tourism. URL: www.unwto.org (дата звернення 02.03.2021 р.)
 4. Білецька І.М. Сучасний стан та перспективи розвитку замкового туризму в Україні // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: зб. наук. праць. – К.:НАУ,2011. – №31. – С. 104-112.
 5. Іващенко А.В., Маценко А.А. Сучасний стан та перспективи розвитку замкового туризму в Україні // Молодий вчений. – 2017. – № 3 (43). – С. 131-134.
 6. Про внесення змін до Порядку обліку об'єктів культурної спадщини: наказ М-ва культури України від 27 черв. 2019 р. № 501. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-19> (дата звернення 02.03.2021 р.)
 7. Незюлик О., Завадовський Т., Каднічанський Д. Використання в туризмі палаців Івано-Франківської області // Вісник Львівського університету. – 2016. – Вип. 40. – С. 171-177.

Божук Тетяна, Яремчук Соломія

МІСЦЕ ЗАБУТИХ ТВЕРДИНЬ НА ЛЬВІВЩИНІ

Сучасні реалії туристичної діяльності, зумовлені карантинними обмеженнями, формують нові підходи до потреб пізнання об'єктів історико-культурної спадщини насамперед рідного краю. Саме тому, на прикладі української частини розглянемо один із найпопулярніших в недалекому минулому прикордонний (україно-польський) маршрут, який пролягав фортами знаменитої фортеці Перемишль, що знаходиться на території сучасної Польщі, і фортами України. Цей тур включав оборонні споруди, які були створені у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття.

На території України, зокрема у селі Поповичі, знаходиться шість форти-
тів (Рис. 1): всі вони розтягнуті вздовж українсько-польського кордону на відстані шести кілометрів [1; 5].

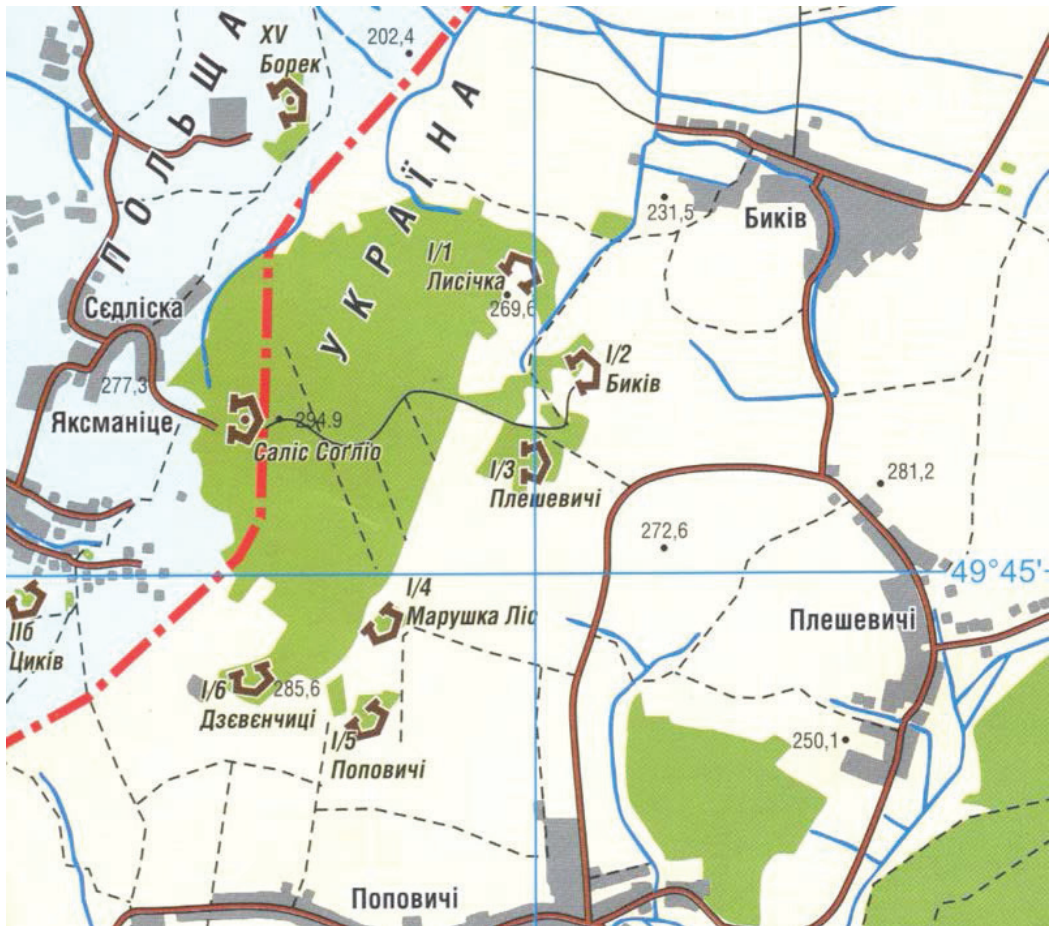

Рис.1. Форти на території Західної України [2]

Форти сполучаються ґрунтовою дорогою, яка поринула у хащах. Вони перекривають одне одного, а тому у роки світової війни потрапити туди чужинцю було практично неможливо.

На початку будівництва на місці даних фортифікацій існували лише окопи, в яких було місце для гармат та кулеметів. Далі вони вдосконалювалися завдяки інженерам та будівничим, будувалися з цегли, а потім – і з бетону. Під час створення фортів використовувалися різноманітні технології і кожен з них був спроектований під певну місцевість.

Увесь форт «Фортеці Перемишль» почали зводити та будувати австрійські інженери та будівельники ще у 1875 р. Можливо Відень готувався до ймовірної війни з Російською імперією заздалегідь. Вважається, що ці укріплення є єдиними у Європі, які не були завойованими.

Поблизу села Поповичі, що у Львівській області, розташований один із фортів. Дана місцевість розташовується на відстані 300 метрів від українсько-польського кордону. Вона знаходиться серед дрімучих лісів, де завжди тихо та спокійно. На сьогоднішній день у цьому селі збереглися залишки форту «Поповичі». Вони і залишились німими свідками усіх подій у роки Першої світової війни.

Навколо форту було три ряди загорожі колючого дроту і два ряди окопів: верхній і нижній ряд, де стояли стрільці з кулеметами. По периметру розміщувалися батареї для далекої стрільби, їх дальність була до 11 кілометрів.

Руїни форту «Поповичі» оточені земляним валом і ровом, висота урвищ над самими стінами сягає від п'яти до семи метрів. Вихід із форту розміщений на західному боці [3].

Наступний форт, який вважається найцікавішим та найкраще збереженим є «Дзевенчиці». Щоб пройти до нього, потрібно рухатись від попереднього форту у західному напрямку та перейти на сусідній пагорб. Для цього потрібно перетнути просіку та пройти через ліс. Краєм нього йде польова дорога, яка веде до форту «Дзевенчиці».

Цей форт має багатоярусну будову. При ньому тягнеться стежка, що й була колишнім ровом. У ньому є декілька коридорів, найдовший – 200-метровий підземний хід, який веде від зовнішніх стін до внутрішнього двору. Також в одному відгалуженні коридору є колодязь. У внутрішній частині форту знаходяться приміщення колишніх казематів. Вихід форту «Дзевенчиці» розташований на північному заході.

Якщо рухатися польовою дорогою у північному, а потім у східному напрямку, то можна дістатися наступного форту «Марушка Ліс». Знаходиться також на краю лісу, на пагорбі, і лежить на північ від форту «Поповичі». Проте, від нього залишилися лише руїни.

Дана фортифікація мала вигляд трапеції. Також існували бетонні казарми. У лівому крилі були сходи, які мали змогу вести на вищі рівні. Біля сходів розташовувалося місце для боєприпасів, головний вхід – по осьовій лінії форту.

Ще три форти північної групи: «Лисічка», «Биків» і «Плешевичі» збережені гірше за інші.

Форт «Плешевичі» знаходиться північніше від «Марушка Ліс». Вхід лежить між валів до стін форту – на північному заході. Укріплення має такі ж складові елементи як і «Марушка Ліс».

На пагорбі, що північніше форту «Плешевичі», знаходиться форт «Биків». Форма нагадує півколо з бастіоном. Він мав дві добудовані відкриті флангові артилерійські батареї. Перед фортом і батареями колись був сухий рів. У центрі знаходився один будинок – казематний корпус, який поєднував бойові функції та казарми. Зверху на ньому були башти гармат. Між ними містилася вежа спостереження.

Останній форт «Лисічка» розташовується на північному заході, також на вершині пагорба. На жаль, зовнішня стіна сильно заросла травами та диким виноградом.

Біля форту спереду був рів у вигляді окопу. У центрі знаходилися двохповерхові цегляні казарми із перекриттями. Центральний комплекс містив артилерійську батарею, каземат і вежу спостереження [4].

Всі згадані форти розташовані на вершинах пагорбів, оточені земляними ровами.

Проблемою даних фортифікацій є, в певній мірі, занедбаність та не розвиненість цих територій.

У місцевих екскурсоводів та й у представників влади виникали ідеї, щоб створити на цій території потужну інфраструктуру з готелями, хорошими дорогами, закладами харчування. Все це мало б допомогти залучити сюди потік туристів. Певний час навіть виділялися гроші з районного бюджету, однак для серйозних кроків бракувало фінансування.

Однак, більшість фортів зазнали руйнацій і видаються такими, яких практично неможливо капітально відновити. За попередніми оцінками спеціалістів, на реставрацію потрібно щонайменше мільйон євро.

Таким чином, розглянута вище територія може приваблювати як поодиноких туристів, так і організовані групи, які цікавляться історією і не бояться труднощів (у тому числі поганих доріг), щоб побачити гарні краєвиди і відчути подих понад столітньої історії.

1. Відбиття форту. URL: <https://varianty.lviv.ua/23828-vidbyttia-fortu-peremyshl> (дата звернення: 07.04.2021 р.)
2. Найпотужніші та найбільш вражаючі фортеці XIX ст. у Східній Європі. URL: https://nicks.io.ua/s26593/naypotujnishi_ta_naybilsh_vrajayuchi_forteci_xixst._u_shidniy_evgori (дата звернення: 07.04.2021 р.)
3. Скарби забутого бастиону. URL: <https://portal.lviv.ua/uncategorized/2007/05/18/112726> (дата звернення: 07.04.2021 р.)
4. Чужі на своїй землі: забуті форти Перемишля. URL: www.karpaty.net.ua/arkhiv/2007-rik/35-10-22-zhovten-2007-r/367-chuzhi-na-svoii-zemli-zabuti-forty-peremyshlia (дата звернення: 07.04.2021 р.)
5. *Божук Т.І.* Транскордонна співпраця – важливий аспект розвитку міжнародного туризму // Карпатський край. Наукові студії з історії, культури, туризму. – 2015. – 1-2 (6-7). – С. 119-123.

Любіцева Ольга, Кочеткова Ірина

АКТУАЛІЗАЦІЯ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ ЕКСКУРСІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ ОКОЛИЦЬ КИЄВА

Пандемія COVID-19 змінила спосіб життя подорожуючої частини людства, але жага до подорожей і «туристичний стиль життя», який рухав міжнародний туризм, обернувся до внутрішнього туризму. І тут країни чітко позиціонувались, що позначилось не тільки на туристичному ринку, але й великою мірою впливає на міжнародну політику країн: 1) країни, для яких туризм є вагомим чинником формування національного прибутку та забезпечує добробут значної кількості зайнятих в цій сфері економіки і які у своїй внутрішній і зовнішній політиці спрямовані на відновлення туристичної діяльності в країні, прийомі туристів і роботі туристичної індустрії (із дотриманням санітарних та протиепідеміологічних норм), чому має сприяти якнайшвидше прийняття «паспортів здоров'я». Прагнення до забезпечення звичного способу життя підштовхує країни до укладання двосторонніх угод в сфері тури-